

РОЗДІЛ IV. ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС У ВИЩІЙ ШКОЛІ

УДК 372+306

О. Б. Борисова
Ізмаїльський державний
гуманітарний університет

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті розглядаються організаційно-педагогічні умови використання інтерактивних технологій у процесі підготовки майбутніх вчителів гуманітарної спеціальності. Розкрито сутність поняття «інтерактивні методи», визначено низку типових труднощів, які виникають у шкільній практиці під час використання інтерактивних методів навчання.

Ключові слова: інформаційне суспільство, інтерактивні технології, інтерактивне навчання, інтерактивні методи, комунікативна взаємодія.

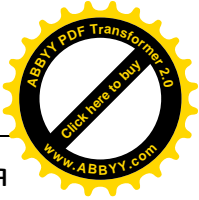
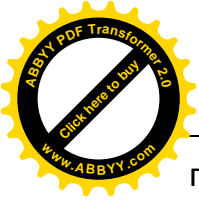
Постановка проблеми. Одним з головних пріоритетів розвитку України є прагнення побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх інформаційне суспільство, в якому кожен міг би створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися і обмінюватися ними. Саме інформаційне суспільство дає змогу кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяє суспільному і особистому розвитку та підвищує якість життя сучасного суспільства.

Україна готує і має значну кількість висококваліфікованих фахівців з інформаційно-комунікаційних технологій, математики, кібернетики; у країні постійно зростає та поновлюється парк комп'ютерної техніки, сучасних систем та засобів телекомунікації, зв'язку; високою є ступінь інформатизації банківської сфери. Комп'ютерні технології стають невід'ємною частиною багатьох уроків гуманітарного циклу.

Ці та інші передумови дають підстави вважати, що вітчизняний ринок інформаційно-комунікаційних технологій перебуває в стані активного розвитку та за певних умов може стати фундаментом розвитку інформаційного суспільства в Україні [8].

Про актуальність порушеної теми свідчать об'єктивно-суб'єктивні, внутрішні й зовнішні тенденції державного управління освітою в умовах інформаційного суспільства та необхідність забезпечення для учнів України доступності до освіти за допомогою новітніх інформаційних технологій в процесі вивчення всіх шкільних предметів, що є безумовним пріоритетом розвитку освітньої сфери.

Протягом останніх років в Україні реалізуються міжнародні

програми, проекти щодо реформування, трансформації, формування пріоритетних напрямів розвитку освіти. Надруковані наукові праці закордонних та вітчизняних учених, в яких розробляються механізми вивчення та втілення новітніх засобів на практиці державної освітньої політики. Над цією темою працюють О. Бейко, Б. Вульфсон, А. Гук, О. Дем'янчук, В. Кремень, Г. Сафаргалієв та інші.

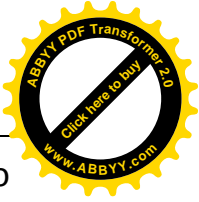
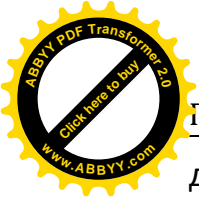
Зокрема Б. Вульфсон аналізує тенденції розвитку освітнього ринку в сучасних умовах, А. Гук розглядає основні тенденції світового ринку інформаційних технологій крізь призму правового регулювання.

О. Бейко констатує, що в сучасній цивілізації освіта як суспільне явище продовжує виконувати функцію банальної передачі знань, простого задоволення кваліфікованими кадрами потреб людства. При цьому освіта розглядається лише як один з напрямів гуманітарної політики держави, займаючи провідне місце в розвитку суспільства менеджменту, теорії управління, економіці [1].

В. Кремень пропонує розглянути ці явища у зв'язку з глобалізацією нових тенденцій. Це означає, що конкурентність, суперництво націй, держав набуває глобального, загальнопланетарного характеру і охоплює буквально всі сфери життя [5].

О. Дем'янчук приділяє увагу проблемам вищої освіти в умовах глобалізації. Відповідно суттєвий вплив вона справляє і на національні системи освіти. Інтеграційні процеси у світі дали новий поштовх до розробки стратегії національного розвитку за теорією людського потенціалу, яка віддає беззаперечний пріоритет освіті всього населення з метою його підготовки до виробничої та суспільної діяльності в умовах жорсткої міжнародної конкуренції. Дуже гостро постає проблема поєднання національного характеру освіти з інтернаціоналізацією/глобалізацією навчально-наукових зв'язків [3].

Сьогочасні зміни в суспільстві спонукають педагогів шукати інновації та впроваджувати їх у навчальний процес. Перед освітою постає задача формування нового покоління не лише як носія знань, а як генерації з переважаючим творчим мисленням, що здатна ефективно використовувати одержані знання й забезпечувати динамічний інноваційний розвиток людини в цілому. Сучасний етап інформатизації освіти – комп'ютеризація – пов'язаний із появою більш могутніх комп'ютерів, програмного забезпечення, що має дружній інтерфейс, і характеризується використанням

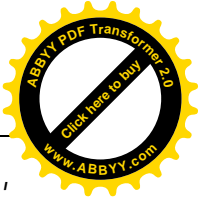
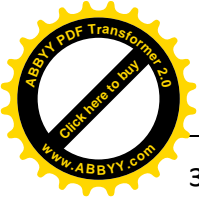
діалогової взаємодії людини з комп'ютером. Студенти як суб'єкти освітнього процесу вперше одержують можливість, працюючи на комп'ютері, керувати об'єктами вивчення. Комп'ютерні освітні технології дозволяють на основі моделювання досліджувати різні (хімічні, фізичні, соціальні, педагогічні, літературні і т.п.) процеси і явища [6].

В останнє десятиріччя зростає інтерес до використання потенціалу інтерактивних технологій в процесі навчання. Педагоги-практики визнали ефективність і впевнено опановують інтерактивне навчання, яке базується на діалогових формах процесу пізнання, що забезпечують його високу результативність завдяки активному характеру взаємодії між учасниками навчально-виховного процесу.

Актуальність інтерактивних форм навчання в інформаційному суспільстві пов'язана з тим, що у світі швидких змін і старіння знань, миттєвого розповсюдження нової інформації, звужується спектр застосування традиційних форм навчання; шляхом запровадження інтерактивних методик активізується діяльність школярів; інтерактивне навчання дає можливість набути нові навички і уміння, сприяє корекції неефективних моделей поведінки та їх заміні на нові, ефективніші; вчитель не домінує над учнем, а «допомагає» йому у процесі здобуття нових знань (є *фасилітатором*) шляхом розвитку власної активності, спрямовує і регулює їх спільну діяльність; забезпечується адекватний зворотний зв'язок між вчителем і учнем.

Мета статті – дослідити шляхи формування в студентів алгоритмічного стилю мислення, оволодіння основними методами програмування, освоєння умінь роботи на комп'ютері. Систематизувати та запропонувати наявні методи інтерактивних технологій, за допомогою яких можна розвинути творчу особистість, здатну використовувати отримані знання для конкурентоспроможної діяльності у педагогічній сфері та соціальному житті, тобто для інноваційного розвитку суспільства.

Для вирішення цих проблем необхідно впроваджувати конструктивні зміни в організацію освітнього процесу. Новий зміст, за законами гармонії, веде за собою зміни і у формах навчання. Перед педагогами постають нові завдання, що характеризуються переходом до моделі навчальної співпраці, в умовах якої між вчителем та учнем встановлюються суб'єкт-суб'єктні стосунки, досягається мета гуманізації взаємовідносин між суб'єктами навчально-виховного процесу та активізація пізнавальної діяльності учнів. У

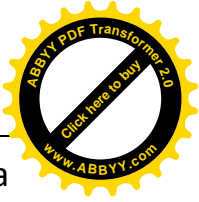
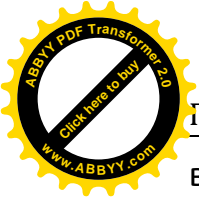
зв'язку з цим виникає необхідність пошуку нових методів навчання, впровадження більш ефективних технологічних підходів.

Аналіз актуальних досліджень. Проблема діалогового навчання найбільш цілеспрямовано вивчалась у працях таких науковців, як А. Алексюк, В. Біблер, Л. Бурман, Л. Вовк І. Глазкова, Т. Довженко, М. Євтух, С. Золотухіна, Л. Кондратова, С. Курганов, В. Лозова, В. Морозов. Дослідженню питання активної позиції особистості в навчальному процесі присвячено роботи в галузі педагогіки (Ф. Бацевич, Р. Балан, О. Вербило, О. Горюшкіна, М. Кларін, М. Олійник, О. Пехота, І. Підласий, Л. Пироженко, О. Пометун, Л. Скуратівський); філософії (В. Кремень, С. Подмазін); психології (І. Бех, П. Гальперін, Д. Ельконін).

Науковці зазначають, що теоретичною основою запровадження інтерактивних методів та діалогового навчання мусять бути системний, особистісно-зорієнтований та діяльнісний підходи до побудови дидактичних процесів; теорія оптимізації педагогічного процесу (Ю. К. Бабанський, М. М. Поташник), а також інваріантність процесу навчання, уроку як конкретної форми існування процесу засвоєння знань і методу навчання як мікродіяльності навчання (В. І. Бондар).

Цілком правомірним є прагнення сучасних дослідників не обмежуватись теоретичним обґрунтуванням проблеми, а перевірити шляхи її практичного розв'язання, оскільки існує об'єктивна потреба в подальшому розвитку діалогового підходу до навчання, активному застосуванні інтерактивних методів у професійно-педагогічній діяльності. На жаль, на сьогодні відчувається дефіцит у широкій освітній практиці науково-методичних розробок та рекомендацій щодо використання інтерактивних технологій у процесі фахової підготовки вчителів гуманітарних спеціальностей, зокрема до навчання учнів зарубіжної літератури.

Виклад основного матеріалу. В освітній теорії і практиці виділяють активну, пасивну та інтерактивну моделі навчання, залежно від участі учнів у навчальній діяльності [8]. За «пасивної» моделі учень виступає в ролі «об'єкта» навчання, він повинен засвоїти й відтворити матеріал, переданий йому вчителем або вміщений у підручнику. Активний тип навчання передбачає застосування методів, які стимулюють пізнавальну активність й самостійність учнів. Учень виступає «суб'єктом» навчання, вступає в активний діалог з іншими учасниками навчального процесу. Інтерактивна модель навчання («інтерактивний» з англійської *inter* –

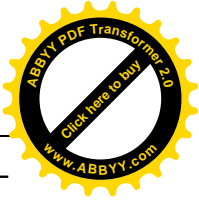
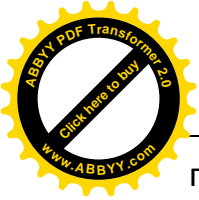

взаємний, акт – діяти) – форма організації пізнавальної діяльності учнів, яка має на меті створення комфортних умов навчання, за яких кожний учень відчуває свою інтелектуальну спроможність [7]. Під час інтерактивного навчання учень відчуває себе активним учасником подій і власної освіти та розвитку (що є особливо важливим для старшокласників). Це забезпечує внутрішню мотивацію навчання, сприяє його ефективності.

Водночас «легке» за формою інтерактивне навчання надзвичайно важке для вчителя, адже забезпечити дисципліну і увагу учнів за допомогою тільки авторитарних прийомів неможливо. До кожного заняття педагогові варто сумлінно готуватися. Потрібно спланувати процес залучення учнів до навчального діалогу, зробити його поступовим і послідовним. Краще ретельно підготувати кілька інтерактивних занять у навчальному році, ніж часто проводити похапцем підготовлені «ігри». Згодом у процесі інтерактивного навчання виробляються правила, необхідні для ефективної взаємодії учнів на уроці, наприклад: Кожна думка важлива. Не бійся висловитися! Ми всі – партнери! Обговорюємо сказане, а не людину! Обдумав, сформулював, висловив! Говори чітко, ясно, красиво! Вислухав, висловився, вислухав! Тільки обґрунтовані докази! Вмій погодитися і не погодитися! Важлива кожна роль.

Окремої роботи вимагає підготовка спікерів груп (головний у групі той, хто аналізує і синтезує проблему). Презентація групових рішень навчального завдання (одне для всіх груп або кожній групі – інше завдання, але підпорядковане одній меті уроку) відбувається по-різному, за заздалегідь спланованою і повідомленою групі формою (опитувальник, план, таблиця, «протокол», вільне висловлювання і та ін.) [2]. Завдяки ефекту новизни та оригінальності інтерактивних методів при правильній їх організації зростає цікавість учнів до процесу навчання. Проте головною перевагою інтерактивного навчання є формування соціально-психологічних компетентностей у школярів, що полегшує їх адаптацію в суспільстві.

Залежно від мети уроку та форми навчальної діяльності учнів розрізняють різноманітні інтерактивні технології навчання [4]. Методи інтерактивного навчання поділяються на групові та фронтальні. Перші передбачають взаємодію учасників малих груп (на практиці від 2 до 6-ти осіб), другі – спільну роботу та взаємонавчання всього класу. Час обговорення в малих групах – 3–5 хвилин, виступ – 3 хвилини, виступ при фронтальній роботі – 1 хвилина. До групових методів належать: «Робота в

парах», «Робота в трійках», «Змінювані (ротаційні) трійки», «два, чотири – всі разом», «Карусель», «Робота в малих групах», «Акваріум» та експертна група з сильніших учнів. До фронтальних належать: «Велике коло», «Мікрофон», «Незакінчені речення», «Мозковий штурм», «Аналіз дилеми (проблеми)», «Мозаїка» тощо. Наведемо методично-організаційні особливості застосування деяких із зазначених вище методів.

Карусель. Учні розсаджуються в два кола – внутрішнє і зовнішнє. Внутрішнє коло нерухоме, зовнішнє рухається. Можливі два варіанти використання методу – для дискусії (відбуваються «попарні суперечки» кожного з кожним, причому кожен учасник внутрішнього кола має власні, неповторювані докази), чи для обміну інформацією (учні із зовнішнього кола, рухаючись, збирають дані).

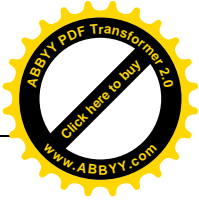
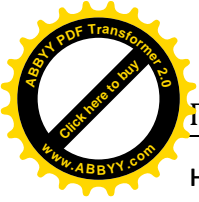
Робота в малих групах. Найсуттєвішим тут є розподіл ролей: «спікер» – керівник групи (слідкує за регламентом під час обговорення, зачитує завдання, визначає доповідача, заохочує групу до роботи), «секретар» (веде записи результатів роботи, допомагає при підведенні підсумків та їх виголошенні), «посередник» (стежить за часом, заохочує групу до роботи), «доповідач» (чітко висловлює думку групи, доповідає про результати роботи групи).

Акваріум. У цьому методі одна мікрогрупа працює окремо, в центрі класу, після обговорення викладає результат, а решта груп слухає, не втручаючись. Після цього групи зовнішнього кола обговорюють виступ групи і власні здобутки.

Велике коло. Учні сидять по колу і по черзі за бажанням висловлюються з приводу певного питання. Обговорення триває, поки є бажачі висловитися. Вчитель може взяти слово після обговорення.

Мозковий штурм. Загальновідома технологія, суть якої полягає в тому, що всі учні по черзі висловлюють абсолютно всі, навіть алогічні думки з приводу проблеми. Висловлене не критикується і не обговорюється до закінчення висловлювань.

Мозаїка. Це метод, що поєднує і групову, і фронтальну роботу. Малі групи працюють над різними завданнями, після чого переформовуються так, щоб у кожній новоствореній групі були експерти з кожного аспекту проблеми (наприклад, кожна первинна група аналізувала один вірш Т. Шевченка, після переформування перша нова група повинна узагальнити тематику всіх опрацьованих віршів, друга – ідейне

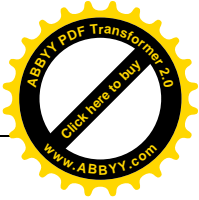
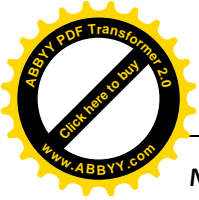
навантаження, третя – образи, четверта – форму).

Зауважимо, що урок не повинен бути перевантаженим інтерактивною роботою. Оптимально (з практики) – 1–2 методи за урок. Доцільно поєднувати взаємонавчання з іншими методами роботи – самостійним пошуком, традиційними методами, діалоговим навчанням. Неможливо побудувати весь процес навчання виключно на інтерактивних методах. Це один з багатьох прийомів, які допомагають досягнути мети і приносять результат тільки в поєднанні з іншими.

У процесі дослідно-експериментальної роботи на заняттях із зарубіжної літератури студентам було запропоновано один із варіантів використання інтерактивних методів і прийомів дослідницької діяльності в роботі над художнім твором та методичну розробку фрагмента уроку-семінару до вивчення оповідання А. І. Купріна «Гранатовий браслет», робота над яким пропонується в програмах з зарубіжної літератури для 11 класу.

Розроблена методика передбачає використання інтерактивних елементів, які реалізуються через залучення учнів до самостійної роботи з художньою, науковою і критичною літературою, що сприяє активізації інтересу школярів до предмету. Результатом цієї роботи стають реферати, на основі яких відбувається комунікативна взаємодія учнів у контексті обговорення проблем твору на уроці за допомогою інтерактивних методів.

З цією метою приблизно за тиждень до запланованого уроку вчителю варто попередити учнів про організацію і проведення нової форми уроку. Потім він повідомляє тему уроку і знайомить учнів з планом роботи на семінарі. Для цього клас необхідно розділити на групи, залежно від кількості розроблених проблем, роздати картки-завдання, на яких вказано основне питання і план його розкриття із списком додаткової літератури для підготовки доповіді по певній темі. Дослідження кожного учня творчої групи стає частиною спільної доповіді з вибраної проблеми. За результатами своїх досліджень школярі виступають на першому уроці з даної теми. Після прослухування доповідей учасників семінару вчитель доповнює їх, підводить підсумок і переходить до обговорення наступних проблем. До кожної групи промовців рекомендується підготувати опонентів. Вчитель може надати допомогу у формулюванні і відборі питань для учнів, промовців в ролі опонентів. Після прослуховування всіх доповідей можна використати фрагмент фінальної частини однойменного кінофільму з обов'язковим обговоренням ролі

музики Л. Бетховена, гри акторів. Пропонуємо орієнтовні картки-завдання:

Картка № 1. Життєвий і творчий шлях А. І. Купріна. Основні теми творчості письменника.

Картка № 2. Історія створення оповідання А. І. Купріна «Гранатовий браслет». Життєва основа твору.

Картка № 3. Художні особливості оповідання А. І. Купріна «Гранатовий браслет».

Картка № 4. Оповідання А. І. Купріна «Гранатовий браслет» – гімн сильного як смерть кохання.

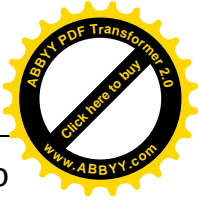
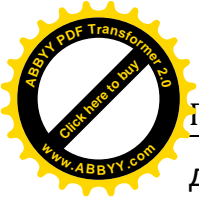
Підсумовуючи засвоєний матеріал, необхідно звернути увагу студентів на те, що на підготовчому етапі до семінару учні обов'язково отримують необхідну консультацію, вчитель спрямовує самостійну навчально-пізнавальну діяльність учнів, радить, як краще відповісти на поставлені питання. Водночас спільним завданням для всіх учнів є опрацювання тексту оповідання А. І. Купріна «Гранатовий браслет», критичної літератури, визначення теми і ідеї твору.

Висновки. Інтерактивні методи дозволяють набути досвід конструктивної поведінки в різних ситуаціях, сприяють створенню атмосфери невимушеного спілкування, підвищенню пізнавального інтересу, розвитку творчої уяви майбутніх вчителів.

Зазначимо, що в ході апробації студентами інтерактивних методів навчання при проходженні педагогічної практики у загальноосвітніх навчальних закладах постійно виникали різні проблеми та труднощі. Вважаємо за доцільне навести типові проблеми, визначені студентами та уточнені шляхом опитування досвідчених вчителів, які постійно використовують інтерактивні технології у педагогічній діяльності:

- головна проблемою є те, що учень часто не має (!) власної думки, а якщо і має, боїться висловлювати її відкрито;
- часто школярі не вміють слухати інших, об'єктивно оцінювати думку однокласника, приймати самостійні рішення;
- учень не готовий в процесі обговорення змінювати свою думку, йти на компроміс;
- учням важко бути мобільними, змінювати умови, методи роботи;
- виникають труднощі в малих групах: лідери намагаються бути головними в групі, а слабші учні відразу стають пасивними.

Проте за умови вмілого впровадження інтерактивні методи

дозволяють залучити до роботи всіх учнів класу, сприяють поглибленню мотивації навчання старшокласників, виробленню соціально важливих навичок кооперативного навчання, умінь створювати конструктивну комунікативну взаємодію, організувати дискусії, аргументувати свою думку в ході обговорення проблемних питань.

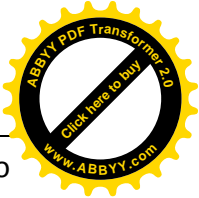
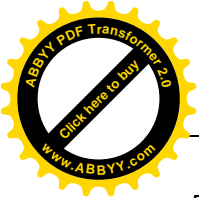
Як показали результати дослідно-експериментальної роботи, після запровадження інтерактивних технологій на етапі вузівської підготовки вчителя, можна констатувати такі зрушення: у студентів зростає рівень сформованості умінь вести конструктивний діалог, культура дискусії, вдосконалюються вміння спілкуватися, доповідати, приймати спільні рішення, якісно змінився рівень сприйняття змісту літературних творів – він набув особистісного сенсу, замість «вивчити», «запам'ятати» студенти частіше використовують «обдумати», «застосувати».

Аналіз одержаних результатів дозволив зробити висновки, що інтерактивне навчання має потужний потенціал для реалізації практичної, освітньої, виховної та розвиваючої мети навчання завдяки використанню різноманітних методів створення навчального діалогу. Більш того, воно сприяє підвищенню якості гуманітарної підготовки майбутнього вчителя, оскільки передбачає створення оптимальних умов для формування культури спілкування, активної позиції студентів у процесі навчання, розвитку творчих здібностей, професійного самовдосконалення.

Перспективи нашого дослідження пов'язані з розробкою та експериментальною перевіркою системи дидактичних умов, що сприятимуть більш ефективному використанню інтерактивних технологій для професійної підготовки майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бейко О. Освіта – основний чинник розвитку цивілізації / О. Бейко // Суспільні реформи та становлення громадянського суспільства в Україні : матеріали наук.-практ. конф. / За заг. ред. В. І. Лугового, В. М. Князева. – К. : Вид-во УАДУ, 2001.– С. 83–85.
2. Варзацька Л. Інтерактивні методи навчання: лінгводидактичні засади / Л. Варзацька, Л. Кратасюк // Дивослово. – 2005. – № 2. – С. 5–18.
3. Дем'янчук О. Глобалізація вищої освіти: огляд сучасних світових проблем / О. Дем'янчук // Людина і політика. – № 1.– 2002. – С. 74–82.
4. Комар О. Інтерактивні технології співпраці / О. Комар // Початкова школа. – 2004. – № 9. – С. 5–8.
5. Кремень В. Модернізація освіти – важливий чинник соціального, економічного і політичного розвитку України / В. Кремень // Вісник НАН України. – 2001. – № 3. – С. 22–25.
6. Матвієнко О. Забезпечення інформаційної підтримки управління: до проблеми підготовки спеціалістів / О. Матвієнко // Суспільні реформи та становлення громадянського суспільства в Україні: матеріали наук.-практ. конф. / За заг. ред. В. І. Лугового, В. М. Князева. – К. : Вид-во УАДУ, 2001.– С. 220–222.

7. Пометун О. Активні й інтерактивні методи навчання: до питання про диференціацію понять / О. Пометун // Шлях освіти. – 2004. – № 3. – С. 10–15.

8. Пометун О. І. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посіб. / О. Пометун, Л. Пироженко / За ред. О. І. Пометун. – К. : Видавництво А.С.К., 2004. – 192 с.

РЕЗЮМЕ

О. Б. Борисова. Особенности использования интерактивных педагогических технологий в условиях информационного общества.

В статье рассматриваются организационно-педагогические условия использования интерактивных технологий в процессе подготовки будущих учителей гуманитарных специальностей. Раскрыта сущность понятия «интерактивные методы», выявлен ряд затруднений, которые возникают в школьной практике при использовании интерактивных методов обучения.

Ключевые слова: информационное общество, интерактивные технологии, интерактивное обучение, интерактивные методы, коммуникативное взаимодействие.

SUMMARY

O. Borisova. Features is an interactive pedagogical techniques in the context of information society.

The article scrutinizes the organizational and the pedagogical terms of usage of the interactive technologies in the process of preparation of future teachers in Humanities. The essence of concepts interactive technologies, the dialogue training is examined, a number of typical problems that arises during the implementation of interactive teaching methods is identified.

Key words: informative society, online training, interactive technology, communicative interaction.

УДК 378.147

М. Є. Василенко

Сумська філія Харківського національного
університету внутрішніх справ

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АНАЛІЗ КОНСУЛЬТАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПРАЦІ ЮРИСТІВ

У статті охарактеризовано класифікаційні групи юридичних професій. Наведено психолого-педагогічні характеристики юридичної праці за такими структурними компонентами, як об'єкти, зміст, умови праці. Обґрунтовано їх вплив на професійні вимоги до консультативної діяльності юристів. Розкрито професійні особливості консультативної діяльності.

Ключові слова: юридична діяльність, юридичні професії, об'єкти, зміст, умови праці юристів, консультативна діяльність, психолого-педагогічний аналіз консультативної діяльності юристів.

Постановка проблеми. Формування в Україні демократичного суспільства на засадах правових норм підвищило не тільки значення права у всіх сферах життєдіяльності, але й роль професіоналів з надання юридичної допомоги громадянам. У повсякденному житті будь-якій людині хоча б один раз доводилося вирішувати питання правового характеру, пов'язані з розподілом, даруванням або наслідуванням майна, розірванням шлюбу, оформленням документів на право володіння